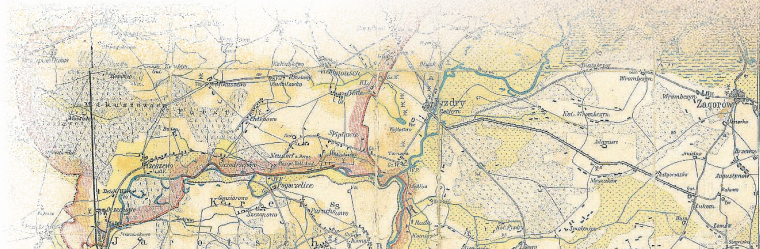

Września i powiat wrzesiński w czasie I wojny światowej

Władze stolicy powiatu podczas wojny

Wybory do władz miejskich w okresie wojny odbywały się według dotychczasowych reguł.

Nekrolog burmistrza Franza Petersa
(Wreschener Stadt- und Kreisblatt z 26 kwietnia 1917 roku)

Wyborców, tylko mężczyźni płacących podatki, dzielono na trzy klasy w zależności od wysokości podatku. Każda klasa wybierała określoną liczbę swoich przedstawicieli do władz miasta. Wybór Polaka w I, najbogatszej lub nawet II klasie był trudny z powodu przewagi ekonomicznej Niemców i ciągle jeszcze dość licznych Żydów.

W okresie wojny mieszkańcy miasta nadal reprezentowały Magistrat, czyli zarząd miasta, i Rada Miejska. Na czele Magistratu stał burmistrz (Bürgermeister), którym od 3 września 1913 roku (zatwierdzony 15 października) do swojej śmierci 23 kwietnia 1917 roku na skutek odniesionych ran wojennych był powołany do służby wojskowej Franz Peters. Uroczystości żałobne odbyły się 26 kwietnia w sali posiedzeń wrzesińskiego ratusza, w której później zawieszono portret burmistrza (późniejsze losy portretu są nieznane). Następcą zmarłego burmistrza od 29 października 1917 roku (zatwierdzony przez władze regencji 2 lutego 1918 roku) został Alfred Finke, który w nowej rzeczywistości (odrodzenie państwa polskiego) podał się do wymuszonej dymisji dopiero w maju 1919 roku i domagał się odszkodowania za niedokończoną kadencję.

Wybieralny Magistrat składał się z pięciu obywateli miasta. Początkowo (w 1914 roku) stanowili go: Niemiec – Heinrich Brüning – dyrektor cukrowni (Zuckerfabrikdirektor), dwóch Żydów – Louis Miodowski – kupiec (Kaufmann) i Hermann Ziegel – kupiec (Kaufmann) oraz dwóch Polaków – Julian Boening – lekarz (praktischer Arzt), radca zdrowia (Sanitätarrat) i Mieczysław Lehmann – kupiec (Kaufmann). Po częściowych wyborach do Rady Miejskiej i wyborach na członków Magistratu 5 listopada 1914 roku Ziegela zastąpił dr Ludwik Krzyżagórski – lekarz (praktischer Arzt) i wówczas w składzie Magistratu był Niemiec, Żyd i trzech Polaków. Po śmierci dra Krzyżagórskiego w 1918 roku zastąpił go Niemiec

dr Hoppenrath – adwokat i notariusz (Rechtsanwalt und Notar). U schyłku wojny Magistrat składał się więc z dwóch Niemców, dwóch Polaków i Żyda.

Rada Miejska (Stadtverordnetenversammlung) składała się według prawa z 18 radnych (Ratsherren), jednak skład ten był okresowo niepełny. Tuż przed wybuchem wojny, latem 1914 roku, w skład rady wchodziło ośmiu Polaków. Byli to: Stanisław Konieczny – aptekarz, Edward Kubale – mistrz blacharski, Jan Nepomucen Lewandowski – drogerzysta, Antoni Nowakowski – kupiec, Stanisław Smodlibowski – prezes banku, Roch Schoen – kupiec, Bolesław Samolewski – mistrz blacharski, Stanisław Ziolecki – prezes banku. W radzie było siedmiu Niemców: prof. dr Tiemann przewodniczący rady, Paul Haenisch – właściciel hotelu, Hermann Hauff – mistrz budowlany, Oskar Hauff – mistrz blacharski, Paul Hütteman – powiatowy inspektor szkolny, Kon-

stantin Jeske – mistrz rzeźnicki, Paul Tonn – kupiec. Żydów w radzie było dwóch: Markus Meyer – kupiec i Simon Salomon – kupiec.

Po ostatnich wyborach pod zaborem, 5 listopada 1918 roku, skład rady był następujący: przewodniczącym pozostawał prof. dr Tiemann, radny-

Karl Bock – aptekarz i Fritz Kaminski – kupiec oraz Żydzi Emil Brückmann – kupiec i Paul Lewin – kupiec.

Rada miasta pracowała przy pomocy komisji, których pod koniec okresu wojennego było 11: finansów, szkolna, kwaterunkowa, handlu, właścicieli domów, podatkowa, rzeźni miejskiej, za-

z komisji wrzesińskiej rady (pomocy dla ubogich) pracowała jedna kobieta.

Przez cały okres wojny (już od 1908 roku) na czele władz powiatowych stał landrat dr Egon von Haber (1875 – zm. po 1933). Do dymisji podał się w 1919 roku. Oprócz landrata działały – sejmik powiatowy i złożony z urzęd-

Września na początku XX wieku – Rynek (ze zbiorów Muzeum Regionalnego we Wrześni)

mi byli nadal: Hermann Hauff, Oskar Hauff, Stanisław Konieczny, Edward Kubale, Jan Nepomucen Lewandowski, Antoni Nowakowski, Simon Salomon, Stanisław Smodlibowski, Paul Tonn i Stanisław Ziolecki, nowymi radnymi zostali Niemcy Karl Stier – dyrektor mleczarni, Karl Busse – sekretarz pocztowy, Otto Franke – przedsiębiorca robót (podziemnych,

trudnienia, budowlana, zdrowia oraz pomocy dla ubogich. Przewodniczącym każdej komisji był burmistrz albo jeden z radnych. W ich składzie znajdowali się zarówno radni, jak i nie będący radnymi przedstawiciele wrzesińskich kupców, rzemieślników, przedsiębiorców, wolnych zawodów i duchowieństwa. Mimo przyspieszonej przez wojnę emancypacji kobiet, tylko w jednej

ników wydział powiatowy. Trwałym śladem we Wrześni po rządach Egona von Habera jest reprezentacyjna Kresivilla, czyli tzw. willa starosty (obecnie budynek wrzesińskiego Urzędu Stanu Cywilnego), wybudowana jeszcze przed wybuchem wojny w latach 1912–1913. Powstała zamiast nowego gmachu szpitala powiatowego, z funduszy przeznaczonych początkowo na jego budowę, którą przesunięto na rok 1914, ale zamiarowi temu przeszkodził wybuch wojny.

Pierwsze w odrodzonej Polsce wybory do władz miejskich przeprowadzono 23 marca 1919 roku, po zwycięstwie powstania wielkopolskiego, ale jeszcze przed zatwierdzeniem granic Polski przez traktat wersalski (czerwiec 1919). Pierwszym przewodniczącym 18-osobowej Rady Miejskiej (14 Polaków i 4 Niemców) został dr Edmund Lauterer, a pierwszego polskiego burmistrza Leona Niestrawskiego rada wybrała 1 października 1919 roku.

Marian Torzewski

Września na początku XX wieku – widok z Rynku na ulicę Zamkową (ze zbiorów Muzeum Regionalnego we Wrześni)

